

Α. Αστρινάκη, Νεανικές υποκοουλτούρες, Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση, 1991, σελ. 326.

Αντώνη Δ. Μαγγανά

Πρόκειται για τη διδακτορική διατριβή του κοινωνιολόγου Α. Αστρινάκη που εκδόθηκε το 1991 από τις εκδόσεις Παπαζήση. Όπως τονίζει και ο Καθ. Ι. Φαρσεδάκης στο προεισαγωγικό του σημείωμα πρόκειται για μία εργασία που γίνεται για πρώτη φορά στη χώρα μας με τους στόχους αυτούς και ασχολείται με ορισμένες, σχετικά ήπιες, σύγχρονες δυναμικές μορφές υποπολιτισμών της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η μελέτη αυτή, συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των προσδιοριστικών παραγόντων διαμόρφωσης της παρέκκλισης.

Χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, που αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας ο συγγραφέας επανεπεξεργάζεται ωρισμένες απόψεις της σύγχρονης βρετανικής υποπολιτισμικής θεώρησης. Στο δεύτερο, που πρόκειται για μία μικροκοινωνιολογική μελέτη, εξετάζονται οι παρεκκλίνουσες υποκοουλτούρες - στυλ της νεολαίας της εργατικής τάξης σε μία περιοχή της δυτικής Αττικής. Η υποκοουλτούρα, κατά τον συγγραφέα "συνιστά ένα ιδιαίτερα αντιφατικό κοινωνικό μόρφωμα το οποίο συναρθρώνει στοιχεία μοντερνισμού και παραδοσιακότητα, ριζοσπαστισμού και συντήρησης, πραγματισμού και φαντασίωσης, παρέκκλισης ή παραβατικότητας και υπερσυμμόρφωσης, συλλογικότητας ή ομαδικότητας και εξατομικευσης, αλλοτρίωσης ή απομόνωσης και κοινωνικότητας ή αλληλεγγύης.

Η παρεκκλίνουσα υποκοουλτούρα διαμορφώνεται κυρίως μέσα από την ομάδα των συνομηλίκων, την αντισχολική κουλτούρα και την παρέα της διασκέδασης για να επιλύσει προσωρινά και "μαγικά", συγκεκριμένα ανεπίλυτα κοινωνικά και πολιτισμικά προβλήματα. Από αυτή την άποψη επιτελεί μία ουσιαστική και αναγκαία κοινωνική λειτουργία. Ως εκ τούτου, πρώτιστο καθήκον των φορέων του κοινωνικού ελέγχου είναι να επιλύουν τα προβλήματα αυτά και δευτερευόντως να ελέγχουν τις υποκοουλτούρες".

Η μελέτη έχει δύο κεντρικούς στόχους: Την εξέταση των παρεκκλίνοντων υποπολιτισμικών στυλ της νεολαίας της εργατικής τάξης και την εξέταση των τυπικών κοινωνιών των νέων της εργατικής γειτονιάς. Οι νεανικές κοινωνίες της εργατικής τάξης αποτελούν συλλογικές μορφές ή εκφράσεις και εντάσσονται ως εκ τούτου, στα ευρύτερα πλαίσια της συλλογικής νεανικής παρέκκλισης και παραβατικότητας ενώ διαφοροποιούνται πλήρως από τις ατομικιστικές ή εξατομικευμένες εκδηλώσεις της παρέκκλισης και της παραβατικότητας.

Υιοθετώντας την υποπολιτισμική ανάλυση του D. Downes, διακρίνει τις υποκοουλτούρες σε τρία είδη. Σε αυτές που εισάγονται ή σχηματίζονται έξω από τα όρια της κυρίαρχης κουλτούρας (εθνικές ή μειονοτικές κουλτούρες). Στους υποπολιτισμούς που προέρχονται μέσα από τους ίδι-

ους τους κόλπους της κυρίαρχης κουλτούρας (άτυπες ομάδες ή ηλικιακές ή επαγγελματικές υποκουλτούρες). Και σε εκείνες που διαμορφώνονται ως αρνητική απάντηση στις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες τις οποίες ο Downes θεωρεί ως τις κατ'έξοχην υποκουλτούρες.

Ο Α. Αστρινάκης πιστεύει ότι δείχνουν τις δυνατότητες που υπάρχουν για εναλλακτικές μορφές πολιτισμικής έκφρασης. Αντικατοπτρίζουν μία πολιτισμική πολυμορφία, στο πλαίσιο μίας κουλτούρας η οποία, από πρώτη άποψη, φαίνεται ότι κυριαρχεί πλήρως στα μέλη της κοινωνίας. Προσπαθούν να δώσουν λύσεις σε κοινωνικές και πολιτισμικές δυσχέρειες ή αντιφάσεις για τις οποίες δεν υπάρχουν ακόμη κοινωνικά εκμασθιμένες λύσεις.

Όσον αφορά την πολιτισμική και σημασιολογική δυναμική των υποπολιτισμικών στυλ υπάρχουν τρεις διαστάσεις που πρέπει να τονισθούν. Η πρώτη παράμετρος είναι ότι τόσο τα στυλ όσο και οι κοινωνίες της γειτονιάς αποτελούν ένα κανάλι παράλληλης κοινωνικοποίησης ορισμένων νέων. Ορισμένοι νέοι που διαφορετικά θα έμπαιναν στο εγκληματοποιημένο περιβάριο περνούν από αυτές τις εμπειρίες. Η δεύτερη παράμετρος συνίσταται στο ότι πολλές παρεκκλίσεις συμβάλλουν μέσα από την υποπολιτισμική καινοτομία, και στην πολιτισμένη και καλλιτεχνική καινοτομία (μουσική punk rock και Rock'n'Roll). Η τρίτη συνίσταται στο ότι οι υποκουλτούρες αυτές λειτουργούν ως δίοδοι ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας για πολλούς νέους (γραφίστες των graffiti, underground περιοδικά και ραδιοφωνικοί σταθμοί).

Όσον αφορά την επιστημολογική και θεματογραφική θεώρηση της εργασίας αναγκαστικά επιλέχθηκε η "Σύγχρονη βρετανική υποπολιτισμική θεώρηση" στις μεθοδολογικές και επιστημολογικές επιλογές. Η βρετανική θεώρηση βασίστηκε στις αμερικανικές μελέτες πάνω στο θέμα οι οποίες είναι πλέον κλασικές. Η εργασία του Α. Αστρινάκη στηρίζεται λοιπόν στις θεωρητικές γνώσεις και ερευνητικές διαπιστώσεις που προέρχονται κυρίως από το Ην. Βασίλειο. Αξίζει να τονισθεί ότι οι βρετανικές κοινωνιολογικές και εγκληματολογικές αντιλήψεις φαίνεται ότι έχουν επικρατήσει στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης.

Ο συγγραφέας ξεκινά από την έννοια και σημασία της "παρέας" τυπικής κοινωνίας των νέων της εργατικής γειτονιάς. Οι ομάδες αυτές αποτελούν τη "σπονδυλική στήλη" και το πρωτότυπο κάθε μορφής συλλογικής νεανικής παρέκκλισης και παραβατικότητας.

Οι Cloward και Ohlin θεωρούν την παρεκκλίνουσα νεανική υποκουλτούρα ως βάση της παραβατικής υποκουλτούρας. Κατά την κλασική αμερικανική υποπολιτισμική προσέγγιση η κοινωνία των νέων της εργατικής γειτονιάς θεωρείται το πρωτότυπο ή η "υποδομή" για κάθε σχεδόν τύπο συλλογικής νεανικής παρέκκλισης και παραβατικότητας, χωρίς η ίδια να είναι κατ'έξοχην παραβατική. Η στερημένη νεανικότητα αυτών των νέων τους οδηγεί σε μία παραβατική συμπεριφορά που αποτελεί το μοναδικό μέσο της ανάπαυσης και διασκέδασής τους. Στο σημείο αυτό πρέπει

να συγκρατήσουμε τον όρο ανάπαυση (*leisure*). Χρησιμοποιείται συχνά στην εργασία και αποτελεί μία βασική επιδίωξη για τους νέους αυτής της κατηγορίας. Έχοντας πεινχρά σχολικά αποτελέσματα υιοθετούν μία αντι-σχολική κουλτούρα η οποία εστιάζεται στην ανάπαυση, στην εδραιωμένη τοπική εργατική κουλτούρα και στην παραβατική υποκουλτούρα.

Τρεις είναι οι σταθεροί συντελεστές διαμόρφωσης των νεανικών κοινωνιών της εργατικής γειτονιάς. Απαιτείται πρώτον η ύπαρξη εδραιωμένης τοπικής εργατικής κουλτούρας στην περιοχή. Δεύτερον πρέπει να υπάρχει μία ευρύτερη και διαχυμένη νεανική κουλτούρα. Τρίτον, θεωρείται αναγκαία η ύπαρξη παραβατικής υποκουλτούρας (βανδαλισμός, "βαποράκια"). Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι νεανικές κοινωνίες σπάνια μετασχηματίζονται σε άλλη υποκουλτούρα.

Εδώ οφείλουμε να επανέλθουμε στην αναβάθμιση της ανάπαυσης η οποία γίνεται κυρίαρχη κοινωνική αξία πράγμα που συνεπάγεται μεταβολές στις βάσεις οικοδόμησης της κοινωνικής ταυτότητας. Η παραγωγική ηθική, το επάγγελμα, η κοινωνική θέση, παύουν να αποτελούν βάσεις στήριξης της και συμπληρώνονται από την κατανάλωση, την απόλαυση, την διασκέδαση και γενικότερα από τις αξίες της "σχόλης" (*leisure*).

Οι κοινωνίες των νέων διακρίνονται μεταξύ τους κυρίως από το διαφορετικό υποπολιτισμικό στυλ για τη δημιουργία του οποίου παίζουν ρόλο διάφοροι προσδιοριστικοί παράγοντες (ατομικοί και χαρακτηριστικοί του υποπολιτισμού). Κεντρικό ρόλο παίζει η σύγκρουση με τη γονεϊκή κουλτούρα. Στη συνέχεια δίνονται δύο παραδείγματα ομάδων: οι *Mods* και οι *Skinheads*. Βλέπουμε καθαρά τον υπερτονισμό του στοιχείου του ανδρισμού που υποδηλώνει μία αντίθεση προς την ισότητα των δύο φύλων. Εξ'άλλου η συμμετοχή των κοριτσιών και στο κεφάλαιο αυτό όπως και για την παραβατικότητα γενικά, είναι περιορισμένη.

Ένα σημείο που αξίζει να τονισθεί ιδιαίτερα είναι ότι τα υποπολιτισμικά στυλ εμπνέονται και επηρεάζονται από τις υποκουλτούρες της μαύρης νεολαίας. Οι υποκουλτούρες της λευκής νεολαίας εμπνέονται και επηρεάζονται από την εργατική τάξη των Δυτικοϊνδών μεταναστών (της δεύτερης γενιάς) και τις νεανικές υποκουλτούρες της. Αναρωτηθήκαμε γιατί οι υποπολιτισμικές ομάδες επηρεάστηκαν από τη μαύρη νεολαία και ειδικότερα από τους νέους των δυτικοϊνδών μεταναστών. Οι επικρατέστερες εκδοχές που κρατήσαμε είναι ότι τα κινήματα αυτά αναπτύχθηκαν στις Ην. Πολιτείες και στην Μεγ. Βρεταννία όπου οι υποκουλτούρες των μαύρων και των δυτικοϊνδών αντίστοιχα έδειξαν έντονα την παρουσία τους. Βέβαια αυτή η εκδοχή δεν μας απαντά στο ερώτημα γιατί οι έλληνες νέοι της εργατικής τάξης περιορίζονται να επιλέγουν ανάμεσα σ' αυτά τα υποπολιτισμικά στυλ ενώ θα μπορούσαν να υιοθετήσουν τις απόψεις και τη φιλοσοφία άλλων ομάδων προερχομένων από διαφορετικά γεωγραφικά και πολιτισμικά διαμερίσματα (Νοτιοανατολική Ασία, Αφρική, Μέση και Άπω Ανατολή).

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των υποπολιτισμικών στυλ

της νεολαίας της εργατικής τάξης είναι ότι χρησιμοποιούν τη μουσική σαν το σπουδαιότερο κανάλι που τα συνδέει με την κουλτούρα. Η μουσική τα συνδέει επίσης με την πολιτιστική βιομηχανία και με τη νέα τεχνολογία η οποία βέβαια υπολογίζει και επενδύει σημαντικά ποσά χρησιμοποιώντας την εικόνα των διαφόρων υποπολιτισμικών ομάδων.

Προτού παρουσιάσει στο Β' Μέρος τα αποτελέσματα της ελληνικής εμπειρικής έρευνας, ο Α. Ασρινάκης δίνει σε παρένθεση τις διαπιστώσεις μιάς πρόσφατης μακρόπνοης γαλλικής έρευνας που πραγματοποιήσε το Centre d'Analyse et d'Intervention sociologique. Οι νεανικές υποκουλτούρες της εργατικής τάξης θεωρούνται ως αρνητικές εκφράσεις της μεταβιομηχανικής κοινωνίας που δεν παύουν όμως να έχουν το δυναμικό χαρακτήρα που τους προσδόθηκε αρχικά. Θεωρούνται, ως δυναμικές απαντήσεις στις αρνητικές πλευρές του μετασχηματισμού της γαλλικής κοινωνίας σε μεταβιομηχανική.

Ακολουθεί η εμπειρική έρευνα πεδίου σχετικά με τις παρεκκλίνουσες υποκουλτούρες-στυλ της νεολαίας της εργατικής τάξης μιάς περιοχής της Δυτικής Αττικής. Βασικός στόχος της έρευνας ήταν να διαπιστωθεί κατά πόσο υφίστανται ή όχι παρεκκλίνοντες υποπολιτισμοί της νεολαίας της εργατικής τάξης στην Αττική. Ως μεθοδολογία χρησιμοποιήθηκε κυρίως η εξωτερική παρατήρηση σε χώρους που παρουσίαζαν ενδιαφέρον και ειδικότερα σε διάφορα "στέκια" (pub, bars) των υποπολιτισμικών ομάδων. Εκτός από τις παρατηρήσεις χρησιμοποιήθηκαν και ορισμένες μέθοδοι "μη εμφανούς" έρευνας και κυρίως συλλογή και ανάλυση graffiti. Τέλος σε ελάχιστες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν χαλαρές μορφές προβλητικών τεχνικών (π.χ. αδόμητες συνεντεύξεις) με ενήλικα πρόσωπα έξω από τον υποπολιτισμικό χώρο.

Όσον αφορά τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν πρώτο έρχεται το δίλημμα της αξιολογικής ουδετερότητας. Το πρόβλημα επαυξάνεται στο μέτρο που εμπλέκεται με το ζήτημα της ιεράρχησης και της σύγκρουσης των αξιών (π.χ. αντιπαράθεση απόψεων των διαφόρων παρατηρητών).

Στο δίλημμα αυτό πρέπει να προστεθούν οι εν γένει δυσκολίες της συμμετοχικής παρατήρησης για τον ερευνητή ο οποίος πρέπει να γίνει αποδεκτός και στη συνέχεια, να εδραιώσει τη θέση του στα πλαίσια της ξένης ομάδας.

Την επιστημονική ευθύνη της έρευνας είχε ο Καθ. Ιακ. Φαρσεδάκης και τη διεύθυνση ο Δρ. Αντ. Ασρινάκης. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν εννέα βασικοί συνεργάτες. Οι ερευνητές οργανώθηκαν σε τρεις βασικές ομάδες με αντικείμενο την παρατήρηση ενός συγκεκριμένου στόχου. Η περιοχή μελέτης έπρεπε να πληροί τα ακόλουθα τέσσερα κριτήρια: Ιστορικότητα (παραδόσεις και ύπαρξη συνοικιών), οικονομική διαίρεση του αστικού χώρου, κοινωνική διαίρεση του αστικού χώρου, και ένα ωρισμένο βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η συνοικία που επιλέχθηκε πληρούσε και τα τέσσερα κριτήρια: ιστορικότητα, παραδοσιακότητα και συνοικιακή διάρθρωση, δεύτερον συμπεριελάμβανε τόσο βιομηχανικά τμήματα όσο

και τμήματα διαμονής, τρίτον την κατοικούσαν μορφοποιημένα και κοινωνικά ενσωματωμένα στρώματα της εργατικής τάξης και τέταρτον ήταν κοινωνικά ενσωματωμένη ενώ παράλληλα φιλοξενούσε δομές παράνομων ευκαιριών.

Μελετήθηκαν με τη σειρά διάφορες υποπολιτισμικές ομάδες όπως οι *hard rockers* και οι *hooligans* καθώς και διάφορες αναγραφές στους τοίχους. Αντικείμενο πύο επισταμένης έρευνας αποτέλεσαν η υποκουλτούρα των *rockabilly* και των *runkts*. Στην τελευταία περίπτωση χρησιμοποιήθηκε σαν αντικείμενο έρευνας το στέκι των *runkts* που επονομάστηκε "LEM" για λόγους επιστημονικής δεοντολογίας. Γίνεται περιγραφή του προσωπικού της "LEM" των θαμώνων, του τρόπου λειτουργίας, των διαπροσωπικών σχέσεων που δημιουργούνται και του ρόλου που παίζει. Επίσης επιλέγονται και παρουσιάζονται (με επιτυχημένα σχέδια) ορισμένες παραλλαγές της υποκουλτούρας των *runkts* (*Death cult*, *Skinhead-runk* κ.ά.). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράγραφος η αφιερωμένη στη "LEM" ως κοινωνική οργάνωση με τους περισσότερο ή λιγώτερο παραδοσιακούς ρόλους των συμμετεχόντων στην οργάνωση αυτή.

Στο γενικό συμπέρασμα, ο Α. Ασρινάκης προβαίνει σε ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις και κάνει υποδείξεις για μελλοντικές έρευνες. Στη μικροκοινωνιολογική έρευνα που πραγματοποίησε διεπίστωσε και ανάλυσε αξιόλογα χαρακτηριστικά και πρότυπα των υποπολιτισμικών στυλ της νεολαίας της ελληνικής εργατικής τάξης. Σημαντική διαπίστωση υπήρξε το γεγονός ότι η παραβατική αμφιταλάντευση αποτελεί ένα ευρύτερο χαρακτηριστικό των *runkts* και των *rockabilly*.

Η διατριβή αυτή παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για τα ελληνικά δεδομένα. Η μεθοδολογία της είναι προσεγμένη και ο συγγραφέας ακολουθεί πιστά τους κανόνες της επιστημονικής δεοντολογίας. Χαρακτηρίζεται δε, όπως τονίζει και ο Καθ. Ιακ. Φαρσεδάκης, από μετριοπάθεια και θα προσθέταμε σεμνότητα στις απόψεις και τα συμπεράσματά του.

Προσωπικά εκείνο που κράτησε περισσότερο την προσοχή μας είναι ο ρόλος που παίζει για τα μέλη των υποπολιτισμικών ομάδων που μελετήθηκαν, η επιδίωξη της "ανάπαυσης". Και αν αναλογιστούμε ότι η επιδίωξη της "αξίας" αυτής επεκτείνεται γενικώτερα στους νέους και αν αντιπαραβάλλουμε το ρητό που πρέπει να έχει μιά δόση αλήθειας "αργία μήτηρ πάσης κακίας" πολλές σκέψεις και προβληματισμοί έρχονται στο μυαλό μας ως προς τις κατευθύνσεις και προσανατολισμούς όχι μόνο της νεανικής υποκουλτούρας αλλά και της νεανικής κουλτούρας γενικώτερα.